

УДК 811.161.2

Максимчук Галина

ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ЮРІЙ ПОКАЛЬЧУК: ТВОРЕННЯ НОВОГО МІФУ

У статті здійснено порівняльний аналіз роману “Озерний вітер” Ю. Покальчука та драми-феєрії “Лісова пісня” Лесі Українки; визначено основні художні паралелі та елементи впливу.

Ключові слова: літературний вплив, міф, демон, Юрій Покальчук, Леся Українка.

В статье сделан сравнительный анализ романа “Озерный ветер” Ю. Покальчука и драмы-феерии “Лесная песнь” Леси Украинки; определены основные художественные параллели и элементы влияния.

Ключевые слова: литературное влияние, миф, демон, Юрий Покальчук, Леся Украинка.

The article is devoted to the comparative analysis of novel “The Lake Wind” by Yu. Pokalchuk and fairy play “The Forrest song” by Lesia Ukrainka; the main literary parallels and the influence elements have been determined.

Key words: literary influence, myth, demon, Yurii Pokalchuk, Lesia Ukrainka/

Міфологічна свідомість українця залишається сталою впродовж багатьох століть. Час від часу вона стає основою літературних творів, у яких пристосовується до нової епохи, глумачиться. Так, у ХХ столітті Леся Українка перенесла мавку, водяника, перелесника, русалок у свою “Лісову пісню”, ожививши їх, а вже через століття Юрко Покальчук зробив спробу по-новому осмислити міфологію Волині в романі “Озерний вітер”. Як зазначає І. Бондар-Терещенко, “колишній “порнограф” і “еротоман” Покальчук спробував зруйнувати ще й такі, себто народницько-етнографічні, стереотипи”, адже його твір

“це епос любовний, але не дуже земний, себто осіяний демо-нічно-обрядовою містикою” [2].

В Інтернет-рецензії на книгу О. Кравчук зазначає, що “сподобається вона тим, хто із задоволенням свого часу читав “Лісову пісню” Лесі Українки... Адже “Озерний вітер” – це ще одна легенда про народження Волинського краю з його синьоокими озерами та вільними вітрами” [4]. Сам Ю. Покальчук теж не спростовує впливу “Лісової пісні” на його твір: “Мій батько Володимир Покальчук був видатним знавцем і дослідником творчості Лесі Українки, тому справді “Лісова пісня” Лесі Українки була певним поштовхом для мене...” [6]. Саме тому метою нашої статті є проаналізувати “Озерний вітер” Ю. Покальчука та “Лісову пісню” Лесі Українки як спробу творення нового міфу.

І. Бондар-Терещенко зазначає, що “Озерний вітер” – “чудова язичницька казка, в якій мирно співіснують праслов’янські божества: Перун і Сварог, князь трав Лес і демони Як і Биж” [2]. А в драмі Лесі Українки комбіновано і християнські вірування, і язичницьку магію: “Я, небоже, знаю, / як з чим і коло чого обійтися: / де хрест покласти, де осіку вбити, / де просто тричі плюнути...” [8, с. 170].

Світ демонів, духів тісно переплітається зі світом людей. В аналізованих творах відбито уявлення про те, що такі добрі духи можуть допомагати людям: “Сами ж казали, / що як вона [Мавка. – Г. М] глядить корів, то більше / дають набілу” [8, с. 205] та “Нас оберігає якась сила. Може й таке бути, я вже думав про це”; “Царівна О вживала найрізноманітніших своїх чар, аби Волина вабило до Озера, допомагала йому ловити рибу, дбала, аби оселі його родини не торкнулась нічия лиха воля” та “– Родина цієї дівчини – під мою охороною, Царівно О” [5, с. 22, 29, 113]. Однак істоти світу Няв (за Ю. Покальчуком) остерігаються людей, що відображено в таких фрагментах тексту: “Не задивляйся ти на хлопців людських. / Се лісовим дівчатам небезпечно...” [8, с. 174], “Так що стережися, у вас тепер будуть з’являтися на Озері люди...” або “вона боялася близької дружби Волина з Перелесником ..., боялася світу людей” [5, с. 90, 115], оскільки “вони ніколи не збагнуть, хто ми і які ми” і тому “можуть намагатися нас убити...” [5, с. 101].

Пантеон божеств в аналізованих творах подібний, з нього виринають русалки і мавки, водяники і вовкулаки та інші міфічні істоти. “Є тут і свій Той, Хто у Скалі Сидить. Але звати його Род. А от Того, що Греблі Рве називають Водяним Царем” [4]. Опис персонажів у Лесі Українки та Ю. Покальчука, зокрема Перелесника, також подібний, пор.: *“Перелесник – гарний хлопець у червоній одежі, з червонястим, буйно розвіяним, як вітер, волоссям, з чорними бровами, з блискучими очима”* [8, с. 183] і *“Він зігнувся в поклони, і його червоний плащ із зеленими і синіми переливами, ніби зітканий з проміння, то огортав його струнку, міцну постать ..., і волосся його, довге, чорне, кучеряве розвівалося, а з очей струменіла, паралізуючи інших, сила привабливості...”* [5, с. 91], у Ю. Покальчука Перелесник – *“Південний Вітер, Володар частини Вогню, Літавець”*, *“вітер, що набуває людської подобу, але насправді сутність його – летюче повітря... Це його життя – летіти кудись нескінченно, в нікуди...”* [5, с. 103, 113]. На думку Н. Зборовської, яка аналізувала *“Лісову пісню”* Лесі Українки, Перелесник – *“образний портрет пристрасті”* та *“символічний образ вічного творчого духу”* [3], він легковажний вічний коханець, необмежений нічим, пор: *“Мавка. Иди / поглянь, чи в полі рунь зазеленіла. Перелесник. Мені навіщо тая рунь? Мавка. А там же / твоя Русалка Польова, що в житті... Перелесник. Я вже її забув”, “...все, що блискує, – / все те летюче, / все безупинного руху жагуче!”*, *“Щастя – то зрада, / будь тому рада, – / тим воно й гарне, що вічно летить!”* [8, с. 183, 228, 229] та *“жив він Південним Вітром, у гарячому подихові якого відроджувався, летів світом, падав у дівочі серця, розбивав серце кожної жінки, на яку кидав погляд”* [5, с. 87]. Можна стверджувати, що образ Перелесника у творі Юрка Покальчука більш розроблений, адже його Вітер є одним із головних героїв, на відміну від драми Лесі Українки.

Світ демонів в аналізованих творах постає простішим, порівняно зі світом людей, позбавленим умовностей. Вербальна мова там зайва, зокрема у Ю. Покальчука читаємо: *“Уже давно Волин не розмовляв ні з ким людською мовою, усі розумілися в їхньому світі без слів. Подумане було як мовлене”* [5, с. 106], а в Лесі Українки *“Я слухаю тебе... / твого кохання...”* або *“Цить! Хай говорить серце... Невиразно / воно говорить, як*

весняна нічка”, чи “...Я ж пойняла / усі пісні сопілоньки твоєї”, “...душа твоя про те співає / виразно-щирим голосом сопілки” [8, с. 194, 195, 210, 211]. Це ж стосується людської потреби в одязі: “Волин стояв голий перед ними і зовсім не соромився, він не відчував своєї наготи, як її не відчувають тварини”, “Ми не помічаємо, що хтось без одежі, бо ми бачимо його сутність, його значення, його дію, спроможності, а люди мають прикритись одежею, аби бачити душу людини хоч трішки, бо інакше бачать тіло, а душі не бачать...” [5, с. 69, 114]. Леся Українка цю проблему розкриває через протистояння прагнення Мавки до прекрасного, естетизації дійсності (“А он як умаїла квітками / попідвіконню – любо подивитись!” [8, с. 205]) та сільську практичність матері Лукаша: “І що се за манаття на тобі? / Воно ж і невидіне при роботі” [8, с. 206]. Розуміння почуттів представниками обох світів також різне: “Ну що се значить / “накинулась”? Що я тебе кохаю? / Що перша се сказала? / чи ж то ганьба, / що маю серце не скупе, що скарбів / воно своїх не криє, тільки гоїно / коханого обдарувало ними, / не дожидуючи вперед застави?” [8, с. 212] та “– Люди схожі на нас, але зовсім інші ... Вони можуть любити і ненавидіти навіть сильніше за нас. Але у них усе минає ... вони встигають закохатися і потім розлюбити, створити дітей з однією людиною. Потім її кинути і піти до іншої, потім кинути і її... – Але ж так важко жити. І... нецікаво, якось порожньо”, “Ми любимося, це ж так має бути...”, “Природність взаємин тілесних, які об’єднують коханців, людьми давно втрачена” [5, с. 92, 114].

Оскільки в центрі оповіді аналізованих творів стоїть любовна колізія, то детальніше зупинимось на цьому. Н. Зборовська стверджує, що “Лесин пантеон богів і богинь, водяних і земних духів пронизаний молодію еротичною жагою. Ця жага збудує навесні водяне царство” [3]. Якщо в зазначеному ключі говорити про “Лісову пісню”, то дослідниця має на увазі пристрасть, яка розгоряється між Русалкою та Тим, що греблі рве. В “Озерному вітрі” це насамперед стосунки озерних мешканців Царівни О та Волина. Оскільки вода, на думку Н. Зборовської, “жіночий мітологічний символ” [3], то цілком зрозумілим стає те, що Царівна О “вирішила виростити собі коханця” і те, що “навесні Волин прокинувся знову підлітком чотирнадцяти з половиною

років, знову саме таким, яким прийшов Купальської ночі в Озеро назавжди. І знову впродовж літа дозрівав у вогні кохання Царівни О..." [5, с. 32, 60]. О. Кравчук у рецензії на книгу зазначає, що "головний герой Волин у повісті трішки нагадує Лукаша, а героїня Леа – Мавку" [4]. Погодитися з цим можна, зважаючи на тезу Н. Зборовської, що "у Мавки на відміну від Лукаша зовсім інша психологія любові. В основі її – родинне почуття, почуття рідної душі. За своїм духовним змістом ця любов наближається до материнської любові" [3], що підтверджуємо цитатою з твору: "Мабуть, у кожній жінці шукатиме такий втрачений, як він [Волин. – Г. М.] материнську любов, яка зникла для нього назавжди з лиця землі" [5, с. 221]. Та оскільки Леся Українка зізнавалася, що "історію Мавки може тільки жінка написати" [1], припускаємо, що Волин у Ю. Покальчука є втіленням надприродного, "мавкою", а Леа – людиною.

Важливо зазначити, що обидва твори є життєстверджувальною піснею кохання, адже закохані жінки (Мавка і Царівна О) рятують своїх обранців: "Не радій, / бо я його порятувала. В серці / знайшла я тєє слово чарівне, / що й озвірих в люд повертає" [8, с. 232] та "Я не можу викликати стільки води без допомоги Царівни О." [5, с. 227]. Також схожою є сцена врятування Мавки та Волина, пор.: "В сю мить з неба вогненным змієм-метеором злітає Перелесник і обіймає вербу" [8, с. 248], "І раптом ударив грім, метнулась блискавиця – одна, потім інша, і били вони всі ніби просто у вогонь ... Здавалося, це блискавка, вдаряючись у землю, поцілила в жертвовник і з жертвою, принесеною людьми богам, вернулась у небо" [5, с. 225].

Насамкінець зазначимо, що в обох творах авторами висунута ідея не проминання, вічного життя: "Мені здається, що жила я завжди..." [8, с. 176], "відколи він пам'ятав себе, жив на дні Озера..." [5, с. 9]; "Ні, я не можу вмерти...", "Ні! Я жива! Я буду вічно жити! / Я в серці маю те, що не вмирає" [8, с. 194, 230], "Тобі ж обіцяно було, що ти будеш! От ти і живеш, ти є!" [5, с. 228]. Дехто з рецензентів зазначає, що образ безсмертного Озерного Княжича є автобіографічним, адже сам Юрко Покальчук понад усе не хотів старіти і у свої 60 виглядав сорокарічним.

Отже, проаналізувавши “Лісову пісню” Лесі Українки та “Озерний вітер” Юрка Покальчука ми дійшли висновку, що, незважаючи на текстуальні перегуки, роман Ю. Покальчука є самостійним твором, у якому зроблено спробу переосмислити традиційну міфологію на зламі ХХ–ХХІ століть, як зробила це раніше Леся Українка. Це – кульмінація творчості автора, яка ввібрала всю його життєву філософію. Це ще одна нова і вічна історія кохання, написана людиною, “для якої понад усе в цьому світі була Любов” [7].

Список використаних джерел:

1. 100 років тому була написана “Лісова пісня” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kovel.tv/kultura/100-rokiv-tomu-bula-napysana-lisova-pisnja.html>.

2. Бондар-Терещенко І. Юрій Покальчук, “Озерний вітер”, видавництво “Клуб сімейного дозвілля” : рецензія [Електронний ресурс] / Ігор Бондар-Терещенко // Дзеркало тижня. – 30 серпня 2008 р. – № 32. – Режим доступу : http://dt.ua/CULTURE/yuriy_pokalchuk_ozerniy_viter_vidavnitstvo_klub_simeynogo_dozvillya-54633.html.

3. Зборовська Н. Хай буде музика! (Уривок з нової книги “Моя Леся Українка”) / Ніла Зборовська. – Ї : журнал. – 2000. – № 17. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n17texts/zborov.htm>.

4. Кравчук О. “Озерний вітер” – “антигламур” від Покальчука [Електронний ресурс] / Олеся Кравчук. – Режим доступу : <http://sumno.com/literature-review/ozernyj-viter-antyclamur-vid-pokalchuka/>.

5. Покальчук Ю. Озерний вітер / Юрко Покальчук. – Харків : Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – 240 с.

6. Протокол чага с Юрием Покальчуком [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bookclub.ua/read/pokalchuk/chatspokalchukom/>.

7. Рудницький Ю. “Хрещатик” втратив свого найкращого колумніста [Електронний ресурс] / Юрій Рудницький // Хрещатик : газета Київської міської ради. – 11 вересня 2008 р. – № 163 (3379). – С. 14. – Режим доступу : <http://www.kreschatic.kiev.ua/print/art/1221073380.html>.

8. Українка Леся. Вірші. Драматичні поеми / Леся Українка ; худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006. – 351 с. – (Укр. класика).